

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 11, 2011 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.221.264

М. С. Онуфрик,
вчений секретар НДІ фінансового права, Національний університет ДПС України

ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

Анотація. Розглянуто найбільш вживані методи розрахунку податкового навантаження; здійснено їх критичний аналіз та оцінку. Запропоновано структурну модель аналізу податкового навантаження на економічну діяльність людини.

Ключові слова: податкове навантаження, економічна діяльність, податковий коефіцієнт, ефективна податкова ставка, форми економічної діяльності, види економічної діяльності.

Annotation. In the article considered the most used methods of calculating of the tax burden, by their critical analysis and evaluation. Author of the article also proposes a structural model of analysis of the tax burden on economic activities of human.

Keywords: tax burden, economic activity, tax rate, effective tax rate, forms of economic activities, types of economic activities.

Постановка проблеми. Податкова система в кожній державі є одним із найважливіших регуляторів соціально-економічного розвитку. Здійснюючи податкову політику, держава за допомогою оптимального податкового навантаження на економіку може сприяти зростанню чи спаду господарської активності, регулювати тіньові процеси, створювати сприятливу кон'юнктуру ринку, умови для розвитку пріоритетних галузей економіки, реалізувати соціальну політику.

Проте, на сьогодні, стереотип про надмірне податкове навантаження як перешкода економічного зростання, небезпідставно набув значного поширення. Загальновідомо, що саме явище податкового навантаження не містить загрози для економіки, оскільки існує апоріє там, де є податки, тобто у будь-якій країні світу. Разом з тим, воно повинно бути адекватним, рівномірним та ефективним з точки зору економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у розв'язання проблем ефективного податкового регулювання економіки, дослідження природи та сутності такого явища як «податкове навантаження» внесли українські вчені Амоша О. [1], Базиліук А. [2], Гець В. [17], Сфименко Т. [7], Жаліло Я. [8], Лондар С. [11; 12], Луніна І. [13], Мельник П. [14; 15], Соколовська А. [25], Фролова Н. [26], Шабліста Л. [28].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Попри те, на сьогодні, виявлені значні неточності щодо розуміння самого поняття «податкове навантаження» і щодо визначення методики його обчислення. Це призводить до поширення неправдивої інформації щодо справжнього його розміру та, як наслідок, – висновків щодо його високого чи низького рівня. Викликає багато суперечок і питання, хто чи що є об'єктом податкового навантаження: економіка в цілому, галузь, підприємство чи людина.

З огляду на новітні тенденції у наукових дослідженнях присвячених розвитку економічних відносин та з огляду на необхідність подолання наслідків глобальної фінансової кризи вбачається за необхідне переосмислити значення людини в економіці. Адже саме людина (фізична особа, населення, домогосподарство), її соціально-економічне становище, обсяг і структура її доходів та витрат, є реальним індикатором здійснюваної державою податкової політики. Саме тому, на нашу думку, лише людина може виступати об'єктом податкового навантаження. Проте економічної категорії «людина» не існує, а тому нами запропоновано використовувати категорію економічної діяльності – це усвідомлена, законодавчо регламентована діяльність людини у сфері народного господарства, що призводить до певних змін у структурі виробничих відносин і безпосередньо впливає на економіку регіону, галузі чи держави в цілому [18].

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у тому, щоб на основі найбільш розповсюджених методик визначення податкового навантаження на економіку країни в цілому та людину, зокрема, оцінити його розмір та прийняти рішення щодо необхідності застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні на сьогодні не існує загальноприйнятої методології обчислення податкового навантаження. Тому відсутня офіційна статистика цього показника, є лише окремі розрізнені дані, за якими опосередковано можна здійснювати його оцінку. Існує досить широкий спектр уявлень про методи оцінки та показники податкового навантаження. Узагалі, більшість визначень поняття „податкове навантаження” обмежується алгоритмом його обчислення.

Сучасна фінансова наука і практика щодо визначення податкового навантаження на рівні національного господарства використовує вироблений світовою практикою показник відношення суми сплачених у державі податків до валового внутрішнього продукту, який ще називають податковим коефіцієнтом.

$$K_{\Pi} = \frac{\Pi}{ВВП} \quad (1)$$

де K_{Π} – податковий коефіцієнт; Π – сума усіх сплачених податків; $ВВП$ – валовий внутрішній продукт.

Податковий коефіцієнт є найбільш простим показником з тих, що прийнято використовувати при характеристиці податкового навантаження. За допомогою цього показника визначається межа втручання держави у перерозподіл $ВВП$.

Дана методологія є достатньо простою, зрозумілою і широко використовується у зарубіжних країнах. Разом з тим, цей метод має декілька особливостей, обумовлених своєрідністю економічної ситуації в Україні. А саме: рівень податкового навантаження у вітчизняній практиці визначається як відношення суми податкових надходжень до виробленого $ВВП$, а на Заході з цією метою використовується валовий національний продукт ($ВНП$), який відрізняється від $ВВП$ на отримані за кордоном резидентами відсотки, прибутки і дивіденди. Вважається, що $ВНП$ у грошовому виразі дає більш об'єктивне уявлення про життєвий рівень населення, циклічні спади і підйоми економіки.

$ВВП$ являє собою кінцевий результат виробничої діяльності підприємств і домашніх господарств, що приймають участь в економічній діяльності на території держави протягом визначеного періоду (за рік). Цей показник характеризує взаємозалежні процеси економічного процесу: виробництво матеріальних благ, надання послуг і розподіл доходів. Достовірний і точний розрахунок $ВВП$ має важливе прикладне значення для прийняття обґрунтованих рішень щодо регулювання економіки.

З таблиці 1 видно, що насправді рівень податкового навантаження в Україні розрахований методом визначення податкового коефіцієнта є нижчим, ніж у країнах Європи, з чим погоджуються і деякі вітчизняні науковці [19, с. 96] спираючись на ці ж результати. Разом з тим, рівень соціально-економічного розвитку в цих країнах значно перевищує вітчизняний, тому визначення податкового навантаження методом податкового коефіцієнта не є оптимальним для українських реалій з метою прийняття рішень щодо реформування системи оподаткування.

Попри те, незважаючи на все вищевикладене, метод податкового коефіцієнта залишається найбільш розповсюдженим при спробах визначення податкового навантаження на макроекономічному рівні, хоча окремі українські науковці пропонують вдосконалити його [6, с. 11–36]. Чи не єдиною офіційною методикою розрахунку податкового навантаження у світі є метод визначення ефективної податкової ставки, методику розрахунку якої запропонували Е. Мендоза, А. Разін та Л. Тезар [33].

Таблиця 1.
Податкове навантаження у країнах ЄС і Україні у 2005–2009 рр. (податковий коефіцієнт), %

№ п/п	Держава ЄС	2005	2006	2007	2008	2009

1.	Австрія	42,3	41,8	42,0	42,6	42,7
2.	Бельгія	44,9	44,5	44,0	44,4	43,5
3.	Болгарія	31,3	30,7	33,3	32,3	28,9
4.	Великобританія	36,0	36,7	36,3	37,5	34,9
5.	Греція	31,9	31,5	32,1	31,7	30,3
6.	Данія	50,8	49,6	48,9	48,1	48,1
7.	Естонія	30,6	30,7	31,9	32,1	35,9
8.	Ірландія	30,7	32,2	31,4	29,7	28,2
9.	Іспанія	35,6	36,4	37,1	33,2	30,4
10.	Італія	40,4	42,0	43,0	42,9	43,1
11.	Кіпр	35,5	36,5	40,9	39,1	35,1
12.	Латвія	29,0	30,4	30,5	29,1	26,6
13.	Литва	28,5	29,4	29,7	30,2	29,3
14.	Люксембург	37,6	35,9	35,7	35,3	37,1
15.	Мальта	33,7	33,4	34,3	33,9	34,2
16.	Нідерланди	37,6	39,0	38,7	39,1	38,2
17.	Німеччина	38,8	39,1	39,3	39,4	39,7
18.	Польща	32,8	33,8	34,8	34,3	31,8
19.	Португалія	31,5	32,3	32,9	32,8	31,0
20.	Румунія	27,8	28,5	29,0	28,0	27,0
21.	Словаччина	31,3	29,2	29,3	29,2	28,8
22.	Словенія	38,6	38,3	37,8	37,2	37,6
23.	Угорщина	37,5	37,3	39,9	40,0	39,5
24.	Україна	30,4	31,6	30,5	31,4	–
25.	Фінляндія	43,9	43,8	43,0	43,1	43,1
26.	Франція	43,6	43,9	43,2	42,9	41,6
27.	Чехія	37,1	36,7	37,2	35,5	34,5
28.	Швеція	48,9	48,3	47,3	46,5	46,9

Джерело: *European economic statistic* [31]

Ефективна податкова ставка (далі – ЕПС) або імпліцитна – це рівень щорічного податкового навантаження на різні види економічних доходів або діяльності, таких як праця, споживання і капітал. ЕПС відображає агреговані податкові надходження у вигляді процентного співвідношення до потенційної бази оподаткування по кожному виду. Даний показник є офіційним у ЄС, на його основі здійснюється аналіз ефективності податкової політики держави, рівень її розвитку, приймаються рішення щодо необхідності покращання податкового режиму тощо.

За своєю суттю ЕПС обчислюється як відношення податкових надходжень до бази оподаткування і відображає усереднений фактичний рівень оподаткування, що є репрезентативним для сукупності об'єктів та суб'єктів оподаткування. Згідно підходу Медози, ЕПС на доходи від праці і капіталу визначаються пропорційно їх часткам у сукупних доходах домогосподарств.

У контексті нашого дослідження варто більш детально зупинитися на особливостях методики визначення ЕПС на доходи від праці. Отже, ЕПС на доходи від праці, що обчислюється як співвідношення податків на працю і доходів від праці, можна обчислити за формулою [30]:

$$T_1 = \frac{t_1 * W + 2000 + 3000}{W + 2200} \quad (2),$$

де T_1 – це ЕПС на доходи від праці; W – заробітна плата найманих працівників; $t_1 * W$ – частка праці у податках, що сплачують домогосподарства; 2000 – код системи національних рахунків, що відображає соціальні внески; 3000 – код системи національних рахунків, що відображає податки на працю для роботодавців (в Україні його можна порівняти з податками на фонд оплати праці); 2200 – код системи національних рахунків, що відображає соціальні виплати найманим працівникам здійснені роботодавцями за виключенням внесків до приватних пенсійних фондів.

Очевидно, що дана методика враховує лише дані, що відносяться до найманих працівників і не відображає фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності і самозайнятих, що суттєво змінює структуру податкового навантаження. Згідно методики Мендози оподаткування праці цих двох категорій робітників варто врахувати при визначенні ЕПС на капітал. Також на увагу слід звернути припущення, що всі види доходів оподатковуються за єдиною номінальною податковою ставкою. Ці та інші недоліки методики визначення ЕПС намагались усунути інші науковці [30; 32].

Спробу адаптувати методику визначення податкового навантаження запроваджену у ЄС до українських реалій здійснила Н. Фролова. Зокрема, нею розраховано ефективні ставки оподаткування доходів від праці та доходів від капіталу для України [26, с. 24]. Головна методологічна проблемою для науковця полягала у тому, що у вітчизняній податковій системі не існує розподілу податків за основними факторами виробництва та споживанням. Найчисленнішою, за Н. Фроловою, є група податків на доходи від капіталу, яка складається з таких податків: податок на прибуток підприємств, податки на власність, плата за ліцензії за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності, частина податків з доходів фізичних осіб (у вигляді виграшів, призов, дивідендів і роялті), податком на доходи фізичних осіб від підприємницької діяльності, місцеві податки та збори, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва та інші. До групи податків на доходи від праці входять: податок з доходів фізичних осіб – найманих працівників, внески працівників і роботодавців до фондів обов'язкового соціального страхування.

Згідно дослідження Н. Фролової, ефективна ставка оподаткування доходів від праці в Україні знаходиться у межах європейського показника [26, с. 26]. Як і у випадку з податковим коефіцієнтом, діапазон ЕПС у країнах ЄС є достатньо великим, тому Україна знаходиться дещо нижче середньої рейтингу.

На нашу думку, метод визначення податкового навантаження на основі розрахунку ЕПС має ряд як позитивних, так і негативних ознак, з точки зору використання його в Україні. До позитивних моментів варто віднести той факт, що його використання дасть можливість порівнювати рівні податкового навантаження в Україні та інших країн світу. Однак, на сьогодні показники надходжень до бюджетів усіх рівнів і їх складові у розвинутих країнах світу, що здійснюються на основі системи національних рахунків, відрізняються від прийнятих у нашій країні, які обліковуються відповідно до кодів бюджетної класифікації [20]. Тому для законодавчого запровадження визначення податкового навантаження на основі ЕПС в Україні необхідно здійснити реформування системи бюджетної класифікації та обліку податкових надходжень.

Окрім офіційної методики визначення податкового навантаження у ЄС шляхом обчислення ефективних ставок оподаткування, існують ще й методики, які можна охарактеризувати як рейтингові, тобто такі, які дають інформацію про місцезнаходження у рейтингу держав світу щодо певних умов оподаткування. Так, вже 17 років поспіль компанією Heritage Foundation спільно з Wall Street Journal здійснюється підрахунок "Індексу економічної свободи" (Index of Economic Freedom), де серед 10-и позицій є "Індекс фіскальної свободи".

183 досліджувані країни світу розміщуються у рейтингу від найбільш економічно вільної країни до найнижчої у цьому статусі. У 2011 році Україна з позначкою "45,8 % свободи" посідає 164 сходинку рейтингу і належить до групи "пригнічених країн" [34]. Цікаво, що у 2008 році Україна займала 133 сходинку і відносилась до "здебільшого економічно не вільних країн".

Проте, саме "Індекс фіскальної свободи" в Україні (77,3 % у 2011 році) вважається загалом добрим і займає 2-е місце серед інших 10-и свобод. Методологія обрахунку даного індексу включає аналіз трьох складових: ставки прибуткового податку з громадян, ставки корпоративного податку (податку на прибуток підприємств) і співвідношення загальної суми податкових надходжень до ВВП [34].

Вітчизняні науковці також здійснюють дослідження щодо оцінки податкового навантаження в Україні. Серед них, варто виокремити методику запропоновану П. Мельником, яка характеризує загальний рівень податкового навантаження у перехідних економіках:

$$T_t = \frac{PI_1 + PI_2 + PI_3}{GDP_t} \quad (3),$$

де T_t – загальний рівень податкового навантаження у період часу t ; PI_1 – обсяг податкового агрегату PI в період часу t ; PI_2 – обсяг податкового агрегату PI_2 в період часу t ; PI_3 – обсяг податкового агрегату PI_3 в період часу t ; GDP_t – обсяг ВВП в період часу t [14].

До першого податкового агрегату (PI_1) науковець відносить усі надходження до Зведеного бюджету України. Другий податковий агрегат (PI_2) – це

відрахування до державних цільових фондів, які мають жорстке цільове призначення, а також пені, штрафи, адміністративні стягнення, тобто “збільшення доходів за вимогою” [14, с. 82]. Третій податковий агрегат (ПЗ) – це державний борг, який певною мірою можна інтерпретувати як майбутні зобов’язання уряду.

На нашу думку, сума двох перших податкових агрегатів цілком відображає абсолютне податкове навантаження, проте, державний борг сам по собі не може вважатися саме податковим агрегатом, бо по-перше: державний борг дійсно погашається за рахунок надходжень зведеного бюджету, але це не обов’язково повинні бути саме податкові джерела надходжень чи до них прирівняні; по-друге: податкове навантаження обраховується, як правило, по факту, тобто за минулі періоди, у той час як П. Мельник стверджує, що державний борг вважається майбутніми зобов’язаннями уряду [14, с. 82]; по-третє: якщо вводити до формули майбутні зобов’язання уряду у вигляді державного боргу, то потрібно також враховувати фінансування державних цільових програм, фінансування державних служб і бюджетних організацій тощо, тобто витрати, а не доходна частина бюджету, що є взаємосуперечним.

Заслугує на увагу кількісне обчислення податкового навантаження, запропоноване А. Соколовською: “податковий тягар (ПТ) являє собою суму податкового тягара, породженого ефектом доходу (ПТ_(Д)), і податкового тягара, породженого ефектом заміщення (ПТ_(З)) [25, с. 6–7]:

$$ПТ = ПТ_{(Д)} + ПТ_{(З)} \quad (4),$$

Розрахунок податкового тягара, породженого ефектом доходу автор пропонує розраховувати так:

$$ПТ_{(Д)} = П + B_{(C)} - CB_1 - CB_2 \quad (5),$$

де P – сума податків, сплачених індивідом; $B_{(C)}$ – витрати на сплату податків (ведення обліку, оплати послуг консультантів, тощо); CB_1 – грошовий еквівалент корисності суспільних благ, які індивід споживає індивідуально (послуг освіти, охорони, здоров’я, тощо); CB_2 – грошовий еквівалент корисності суспільних благ, яку індивід відчуває лише через формування відповідного суспільного середовища (оборони, державної безпеки, забезпечення правопорядку, охорони навколишнього середовища, тощо).

Податковий тягар, породжений ефектом заміщення, А. Соколовська пропонує розраховувати за формулою А. Харбергера:

$$ПТ_{(З)} = \frac{1}{2} \gamma p_1 X_1 t^2 \quad (6),$$

де γ – еластичність попиту на товар за ціною; p_1 – ціна товару до оподаткування; X_1 – кількість товару до оподаткування; t – податкова ставка.

На нашу думку, запропонована формула (5) оцінки податкового навантаження є такою, що найповніше враховує ефекти і наслідки оподаткування фізичних осіб серед запропонованих іншими вченими, проте, вона має ряд недоліків, а саме:

1) як зазначає сама науковець, формула є лише теоретичним визначенням податкового тягара, оскільки кількісно виміряти більшість її параметрів неможливо через необхідність застосування значного обсягу інформації [25, с. 8];

2) навіть за умови існування такої інформації, оцінка грошової корисності суспільних благ буде досить суб’єктивною, оскільки не враховуватиме їх якості, ступеню важливості кожного блага для окремого індивіда порівняно з іншими благами та інших характеристик, які необхідно інтерпретувати у числові значення;

3) вводячи до формули оцінки податкового тягара складову “податковий тягар, породжений ефектом заміщення”, А. Соколовська дотримується позиції щодо переміщення податкового навантаження з одних суб’єктів на інших, що, на нашу думку, є недостатньо обгрунтованим.

Крім того, дана формула дає абсолютне значення податкового навантаження. Більшою мірою для оцінки рівня податкового навантаження є прийнятними не абсолютні, а відносні показники оподаткування у вигляді відношення суми податкових платежів до певної бази. Найпростіший підхід полягає у тому, щоб у якості такої бази вибрати базу оподаткування, тобто суму, з якої нараховується податок. Проте, у такому разі не враховуються такі чинники як податкові пільги, податковий кредит тощо.

Тематика дослідження вимагає здійснення аналізу методик визначення податкового навантаження на людину. Одним з небагатьох науковців, яка приділила увагу цьому питанню стала А. Боброва. У ролі об’єкта дослідження вона пропонує розглядати наступні категорії: великі організації, малі та середні організації, індивідуальні підприємці, громадяни [5].

Обсяг статті не дозволив авторці детально описати методика, та за її підрахунками найвищий показник податкового навантаження (70,7 %) у Росії є у великих підприємств, які виробляють продукцію низької собівартості, а найнижчим (13,9 %) – у громадян. До переліку податків, які сплачує громадянин, А. Боброва відносить: податок на майно фізичних осіб, земельний податок, транспортний податок, податок на доходи фізичних осіб. Такі податки як державне мито, водний податок, податок на дарування та спадщини віднесено науковцем до не основних і не вартих включення до методики. Натомість у статті не йдеться про внески до соціальних фондів, зокрема до Пенсійного, які для українських реалій системи оподаткування є досить вагомими.

Українські науковці І. Чугунов та А. Ігнатенко за допомогою лінійної моделі дослідили вплив податку з доходів фізичних осіб на економіку держави та фактичні надходження зведеного бюджету [27]. Зокрема, вони використали у своїй моделі такі показники: реальний ВВП, номінальний ВВП, фонд оплати праці, надходження від податку з доходів фізичних осіб. На нашу думку таке дослідження є справді цікавим з точки зору виявлення минулих тенденцій, проте узагалі будь-яка економетрична модель не здатна сформулювати шляхи чи напрями розвитку економіки у випадку зміни умов оподаткування. Тобто, на нашу думку, головною ідеєю визначення впливу того чи іншого податку (чи сукупності податків) на економіку держави, є можливість подальшого регулювання і реформування податкової системи у контексті сталого економічного зростання.

Достатньо цікавою є методика визначення податкового навантаження запропонована Корнусом В [10], яка базується на зіставленні податкових надходжень до зведеного бюджету країни з доходами і витратами населення та прожитковим мінімумом в Україні у цьому ж періоді. Дана методика базується на припущеннях:

1) система оподаткування з високим ступенем точності відповідає економічній теорії „перекладання податків, тобто науковець дотримується думки, що всі податки в державі сплачуються населенням – фізичними особами;

2) лише відносний показник здатен відобразити реальний рівень податкового навантаження;

3) податкове навантаження не можна характеризувати як відношення сум податкових надходжень до ВВП (податковий коефіцієнт);

4) всі статистичні дані необхідні для обрахунку величини податкового навантаження відповідають дійсності;

5) структура доходів населення складається із заробітної плати, прибутку та змішаного доходу, доходу від власності, соціальних допомог, інших поточних трансфертів.

Таким чином, Корнус В. пропонує визначити рівень податкового навантаження за такою формулою:

$$Пн = \frac{Пм}{Дм-ПЗМ} \times 100, \quad (7),$$

де $Пн$ – податкове навантаження; $Пм$ – прожитковий мінімум; $Дм$ – середньомісячний дохід на душу населення України; $ПЗМ$ – середньомісячна величина податків, сплачених одним громадянином, що у свою чергу визначається за формулою:

$$ПЗМ = \frac{П/Н}{12}, \quad (8),$$

де $П$ – сума податкових надходжень за рік; $Н$ – чисельність населення; 12 – кількість місяців у році.

Отже, на думку автора податкове навантаження характеризується величиною коштів чи натуральних благ, яка залишається в одного громадянина після сплати податків.

Після здійснення розрахунків за даною методикою виявилось, що рівень податкового навантаження знаходиться у межах 120–150 протягом 2000–2003 рр., що є досить дивним для показників такого виду [10, с. 37]. Разом з тим, запропонована Корнусом В. ідея визначення податкового навантаження шляхом зіставлення прожиткового мінімуму і доходу фізичної особи після сплати податків є чи не єдиною, яка безпосередньо спрямована на дослідження впливу податків на людину – і це є значним позитивним аспектом. Проте, на нашу думку, припущення щодо реальності всіх статистичних даних необхідних для обрахунку податкового навантаження є занадто оптимістичними. Адже відомо, що реальний рівень прожиткового мінімуму у декілька разів перевищує задекларований [22]. Крім того, статистичні дані щодо доходів населення теж не відповідають дійсності у зв’язку зі значною тіннізацією економіки в Україні. Також дана методика не відносить до податкових надходжень внески до соціальних фондів, що є значним тягарем для платків податків і у всьому світі вважаються податками.

Дослідженням щодо впливу податкового навантаження на людину займалися також Балтіна А. [3], Бенч Н. [4], Кірова Є. [9], Ровт А.-М. [23], проте їх висновки, на нашу думку, не можна вважати достатньо аргументованими.

У межах нашого дослідження є важливим здійснення аналізу методів визначення податкового навантаження на економічну діяльність. Варто зазначити, що в Україні розробці положень щодо вивчення оцінки податкового навантаження на галузі, галузеву структуру присвятили праці видатні вчені. Так, зокрема Лондар С. Л.

розглянув можливості економіко-математичних модельних досліджень щодо процедури зміни податкового навантаження на економічне середовище, яке, за припущенням автора, складається із сукупності певних галузей, кожна з яких за певний період створює нову валову додану вартість [12, с. 133].

На жаль, Лондар С. Л. у своїй праці не навів перелік податків і платежів, що враховуються ним при розрахунку податкового навантаження, разом з тим на прикладі Львівської області, розрахував, що протягом 1997–1999 рр. найвищий рівень податкового навантаження спостерігався у промисловості, а найнижчий – у будівництві. У результаті проведеного дослідження автор стверджує про існування надлишковості податкового навантаження на українське економічне середовище [12, с. 141].

Для оцінки загального рівня податкових вилучень в Україні та його галузевих відмінностей Луніною І. виконано розрахунки показника податкового навантаження, що розглядається як частка податків і обов'язкових платежів до бюджету (включаючи цільові фонди), а також внесків по соціальному страхуванню у ВВП відповідної галузі [13, с. 40]. У результаті проведених досліджень автор прямо не говорить про надмірне податкове навантаження на економіку країни, а робить висновок про значні міжгалузеві відмінності у рівні податкового навантаження, що є порушенням принципу нейтральності оподаткування по відношенню до галузей економіки.

Так, за розрахунками автора у 1998 році рівень даного показника у промисловості удвічі перевищує такий у сільському господарстві (61,7 % і 30,2 % відповідно). На думку Луніної І. це пов'язано в першу чергу з наявністю значних пільг для окремих галузей господарства та заборгованості підприємств по податках і обов'язкових платежах.

Окрім вищезазначених науковців, проблемою визначення податкового навантаження на економічну діяльність займалися науковці Скрипник А. та Гендлер Г. [24], Яровая Н. [29] та інші, проте всі ці спроби спрямовані на дослідження рівня податкового навантаження на юридичних осіб і їх результати є досить суперечливими.

Зважаючи на наведені висновки щодо можливості використання зазначених у статті методів оцінки податкового навантаження, вважаємо за необхідне запропонувати структурну модель аналізу податкового навантаження на економічну діяльність людини (рис. 1), яка базується на припущеннях:

1) податкове навантаження потрібно розглядати лише як якісний показник рівня впливу податкової системи на економіку країни, оскільки будь-які кількісні його виміри не здатні відобразити усі причинно-наслідкові зв'язки у процесі їх взаємодії;

2) економічну діяльність людини слід розглядати у трьох вимірах: види економічної діяльності (v), форми економічної діяльності (f) і професії (p);

3) формами економічної діяльності є: найманий працівник ($f1$), підприємець ($f2$), власник ($f3$);

4) видами економічної діяльності відповідно до наказу Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457 [16] є: сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство ($v1$); переробна промисловість, добувна промисловість, розроблення кар'єрів та інша промисловість ($v2$); будівництво ($v3$); оптова та роздрібна торгівля, транспорт і складське господарство, тимчасове розміщення й організація харчування й організація харчування ($v4$); інформація та телекомунікації ($v5$); фінансова та страхова діяльність ($v6$); операції з нерухомим майном ($v7$); професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування ($v8$); державне управління й оборона, освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги ($v9$); інші послуги ($v10$);

5) професіями згідно наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 липня 2010 року № 327 [20] вважаємо: законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі) ($p1$); професіонали ($p2$); фахівці ($p3$); технічні службовці ($p4$); працівники сфери торгівлі та послуг ($p5$); кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства ($p6$); кваліфіковані робітники з інструментом ($p7$); робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин ($p8$); найпростіші професії ($p9$).

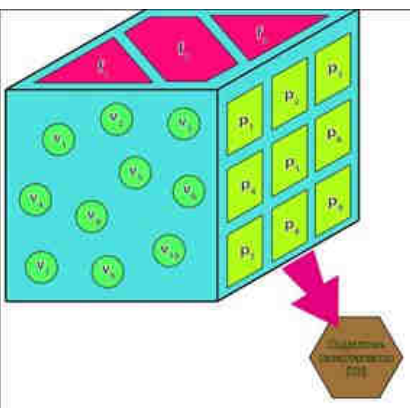

Рис. 1. Структурна модель аналізу податкового навантаження на економічну діяльність людини

Таким чином, податкове навантаження на економічну діяльність людини визначається так:

TB_{p-f} – наслідки запровадження механізму податкового регулювання економічної діяльності для людини p -ої професії, v -го виду, f -ої форми економічної діяльності

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене варто сказати:

1) значна кількість методів визначення податкового навантаження є чисто теоретичними, оскільки більшість показників неможливо відобразити у числовому виразі;

2) більшість існуючих методів оцінки рівня податкового навантаження доводять, що він, у порівнянні з іншими країнами, є у межах норми;

3) офіційно затверджені і визнані зарубіжні методики обчислення податкового навантаження не придатні для застосування їх в українських реаліях;

4) результати обрахунку податкового навантаження з використанням різних показників часто суперечать один одному, а тому не можуть бути взяті до уваги при вирішенні окремих завдань регулювання економіки;

5) для визначення податкового навантаження найбільше підходить структурна модель аналізу податкового навантаження на економічну діяльність (рис. 1), яка працює при певних припущеннях.

Список літератури:

- Амоша О. До питання про оцінку рівня податків в Україні / О. Амоша, В. Вишневський // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 11–19.
- Базилюк А. В. Податкова система у пошуку оптимізації / А. В. Базилюк // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 1–2. – С. 37–45.
- Балтина, А. М. Оценка налоговой нагрузки на доходы физических лиц в России / А. М. Балтина, Ю. Г. Тюрина // Вестник ОГУ. – 2006. – № 6. – С. 36–42.
- Бенч Н. Я. Податкове навантаження як окрема економічна категорія : теоретична сутність та спроби обрахунку / Н. Я. Бенч // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 2. – С. 111–118.
- Боброва А. О критерии оптимального налогового бремени / А. Боброва // Общество и экономика. – 2005. – № 10–15. – С. 160–176.
- Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України. – К. : НДФІ, 2004. Том 3 : Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів. – 2004. – 376 с.
- Єфименко Т. І. Податкове регулювання економічного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук / Т. І. Єфименко – К., 2003. – 33 с.
- Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : [монографія] / Жаліло Я. А. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
- Кирова Е. А. Система налогов и ее влияние на развитие предпринимательской деятельности в России : дис. ... док. экон. наук. – М., 1998. – 179 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.disserscat.com/content/usilenie-stimuliruyushchei-funktsii-sistemy-nalogooblozheniya-proizvodstvennykh-predpriyatij>
- Корнус В. Податкове навантаження та купівельна спроможність населення в економіці України / Корнус В. // Вісник НБУ. – 2005. – № 7. – С. 35–37.
- Лондар С. Динаміка податково-бюджетного навантаження на економіку України / С. Лондар, І. Чугунов // Економіст. – 2000. – № 7–8. – С. 15–17.
- Лондар С. Л. Моделювання фіскальних відносин у перехідній економіці / С. Л. Лондар // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 1. – С. 126–142.
- Луніна І. Податкова політика України у контексті створення умов для економічного зростання / І. Луніна // Економіка України. – 2000. – № 9. – С. 37–47.
- Мельник П. В. Особливості аналізу податкових відносин / П. В. Мельник // Економіка і прогнозування. – 2001. – № 2. – С. 78–88.
- Мельник П. В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці / П. В. Мельник. – Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2001. – 362 с.
- Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457.
- Новий курс : реформи в Україні. 2010–2015. : національна доповідь / [за заг. ред. В. М. Гейця та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

18. Онуфрик М. С. Економічна діяльність як специфічний об'єкт податкового навантаження / М. С. Онуфрик // Економіка і держава. – 2008. – № 6. – С. 57–61.
19. Податкові важелі та стимули розвитку господарських систем (теоретичні та практичні засади використання) : монографія / [за заг. ред. В. Л. Андрущенка, В. М. Мельника]. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2006. – 210 с.
20. Про бюджетну класифікацію : наказ Міністерства фінансів : від 14.01.2011 р. № 11 // Баланс-Бюджет. – 2011. – № 6.
21. Про затвердження, внесення зміни та скасування нормативних документів : наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.07.2010 р. № 327.
22. Профспілки назвали реальний прожитковий мінімум – 3900 гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vgolos.com.ua/economic/news/5129.html>.
23. Ровт Анна-Моніка. Податкове навантаження як критерій оцінки взаємозв'язку між суб'єктами оподаткування / Анна-Моніка Ровт // Економічний аналіз. – 2010. – № 7. – С. 106–108.
24. Скрипник А. Оцінка податкового навантаження і детінізація фонду оплати праці / А. Скрипник, Г. Гендлер // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 17–25.
25. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 4–12.
26. Фролова Н. Оподаткування доходів від праці та капіталу в Україні / Н. Фролова // Економіка України. – 2006. – № 12. – С. 21–28.
27. Чугунов І. Я. Податок з доходів фізичних осіб у системі фінансово-економічного регулювання / І. Я. Чугунов, А. Б. Ігнатенко // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 3–14.
28. Шабліста Л. М. Податки як засіб структурної перебудови економіки : монографія / Шабліста Л. М. – К. : Інститут економіки НАН України, 2000. – 217 с.
29. Яровая Н. В. Регулирование налоговой нагрузки как фактор активизации инвестиционно-инновационной деятельности предприятий / Н. В. Яровая // Бизнес Информ. – 2009. – № 5. – С. 108–113.
30. Carey D. Average effective tax rates on capital, labour and consumption [Електронний ресурс] / D. Carey, H. Tchilinguirian // OECD Economics Department Working Paper. – 2000. – № 258. – 54 p. – Режим доступу : <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/fulltext/5lgsjhvj82nn.pdf?expires=1320442005&id=id&accname=guest&checksum=8113A62F589C2AE8B867A9497EE803BD>.
31. European economic statistic [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
32. Jarass L. More jobs, less tax evasion, cleaner environment / L. Jarass, G. Obermair // Report commissioned by European Commission, 1997. – 55 p.
33. Mendoza E. G. Effective tax rates in macroeconomics: cross-country estimates on factor incomes and consumption / Mendoza E. G., Razin A., Tezar L. L. // NBER. – № 4864. – 32 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nber.org/papers/w4864.pdf?new_window=1
34. Ranking the Countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.org/index/Ranking>

Стаття надійшла до редакції 15.11.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"